

Recenzii

Georgeta Orian (coord.). 2025. *Cruciada copiilor – o perspectivă transculturală: ficțiuni, rescrieri, localizări*. Prefață de Ioana Bot. Cluj-Napoca: Casa Cărții de Știință.

În 1417, într-o bibliotecă monahală din Germania, umanistul Poggio Bracciolini găsește un manuscris al poemului *Despre natura lucrurilor*, considerat pierdut de secole. Această descoperire avea să schimbe definitiv cursul istoriei. Textul, după cum explică Stephen Greenblatt (2014), a reprezentat acel *clinamen* care a făcut posibilă Renașterea și care a încheiat un ev european marcat de lupte sângeroase, molime, dar și de ascensiunea religiei creștine.

De această mare religie se leagă o serie de evenimente care au influențat imaginarul european, cu atât mai mult cu cât nu există (suficiente) izvoare istorice pentru unele dintre episoadele așezate sub cupola acestora. Este vorba despre bătăliile pentru eliberarea locurilor sacre, purtate de către europeni în numele creștinismului și cunoscute sub denumirea de cruciade sau „războaie sfinte”.

Volumul coordonat de Georgeta Orian se concentrează, în cele șase secțiuni care îl constituie, asupra uneia dintre aceste secvențe controversate ale istoriei (creștinismului), cruciada copiilor, care continuă să reprezinte o sursă de inspirație pentru literatură și nu numai. Lucrarea se deschide cu o excelentă prefață a Ioanei Bot, în care exegeta justifică relevanța unei abordări monografice a *acestei vechi teme* „a Europei creștine” (Bot în Orian 2025, 12), prin evocarea unui *Zeitgeist* reflectat și în interesul pentru subiect, survenit într-un cadru istoric zbuciumat (căderea Cortinei de Fier), al Rosei Del Conte.

Prima secțiune, *Cruciada copiilor – un episod medieval controversat. Rescrieri și localizări (poetice) de secol XIX*, debutează cu o contextualizare realizată de Georgeta Orian și Virgil-Ioan Boancă. Aceștia discută cauzele desfășurării cruciadelor, subliniind premisele de ordin sociocultural care ar fi putut duce la concretizarea fenomenului particular, cunoscut posterității drept cruciada copiilor, precum „*cultul inocenților*” (Orian & Boancă în Orian 2025, 22). Totodată, autorii realizează o trecere în revistă a principalelor studii asupra subiectului, în încercarea de a pune în lumină câteva dintre dilemele pe care acesta le suscită.

Un studiu focalizează și Maria-Rodica Pioariu, care consacră un articol lucrării din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, *The Children's Crusade. An Episode of the Thirteenth Century* de George Zabriskie Gray, „prima [...] dedicată controversatei probleme a Crucii copiilor” (Pioariu în Orian 2025, 43). În contrapunct, Rodica Gabriela Chira alege să atragă atenția asupra unei relatări românești cu rol didactic a evenimentului, aparținându-i lui Eugène Muller, iar analiza Isabellei Merilă încheie rotund capitolul, cercetătoarea evidențiind dialogul dintre textul lui Henry W. Longfellow, *Cruciada copiilor*, o *rescriere poetică* a laitmotivului, și studiul lui Gray.

Următoarea secțiune se apleacă asupra *Reficționalizărilor și side-story-urilor de secol XX* și se deschide cu studiul coordonatoarei volumului asupra *Cruciadei copiilor* a lui Marcel Schwob,

pe care nu îl realizează înainte de a contura o fișă biografică a acestuia, un dosar de receptare a textelor sale în spațiul românesc și o analiză a celorlalte două proze cuprinse în tomul în care *Cruciada copiilor* se regăsește: *Cartea lui Monelle și Steaua din lemn*. În spațiul literar francez se poziționează și Valeria Maria Pioraș, prin compararea firului epic din *Noua cruciadă a copiilor*, scris de Henry Bordeaux cu însemnările din cronică, iar, urmând un demers similar, Iuliana Wainberg-Drăghiciu subliniază atenta documentare a scriitoarei germane de origine franceză, Helene Pagés, în redactarea romanului *Von Godefried Und Mechthildis Die Kreuzfahren Gingen, Eine Erzählung Aus Dem Kinderkreuzzug*.

Intervenția Grației Benga repoziționează obiectul de studiu al volumului nu doar într-un alt cronotop, ci și într-un alt gen literar. Astfel, cercetătoarea realizează o exegeză poemului *Crusade of the Children* al lui Rosalie Moore, publicat în a doua jumătate a secolului XX, în revista americană *Poetry*, în urma căreia este relevată, în fapt, metaforizarea cruciadei copiilor, care va contribui la „închegarea unui mit personal” al poetei (Benga în Orian 2025, 176). Totodată, criticul observă și prelungirea interesului poetei americane pentru tema de ordin istorico-religios, dovedită de publicarea volumului *Year of the Children*, unde cele „trezeci și șase [de] poeme narative [...] evidențiază o atmosferă specifică, în care sunt amestecate violența și blândețea, grotescul și frumusețea, vederea și viziunea.” (173-174).

Tot opera unei scriitoare americane, Ruth Adams Knight, este analizată și de Sofica Rusu, care consideră „*Întoarcerea Cruciatului* [...] un roman al devenirii plin de suspans, o poveste despre camaraderie, prietenie, emancipare prin călătorie, un roman filosofic și educativ (Rusu în Orian 2025, 186).

Tomasz Klimkowski, pe de altă parte, pune sub lupă o rescriere ficțională a poveștii din literatura polonă, care nu a beneficiat, asemenea altor scrieri analizate în volumul de față, de o traducere românească. Este vorba despre romanul *Porțile paradisului* de Jerzy Andrzejewski, din care autorul studiului pune la dispoziție un fragment în limba română, în traducere proprie. De asemenea, demne de atenție sunt afinitățile stilistice și tematice pe care exegetul le identifică în romanul polonezului Andrzejewski și *Cruciada copiilor* de Florina Ilis, precizând că „dacă Florina Ilis nu s-a inspirat din Jerzy Andrzejewski”, acestea ar reprezenta o congruență neobișnuită (Klimkowski în Orian 2025, 192). Dincolo însă de simpla coincidență, în cazul în care Ilis nu l-a citit pe Andrzejewski, ar fi poate interesant de verificat dacă punctele de convergență nu reprezintă, în fapt, expresia unui ethos central-european comun. Nu în ultimul rând, Klimkowski face și câteva însemnări pe marginea adaptării cinematografice a romanului, lucru pe care îl realizează și Oana Topală în studiul său dedicat unui roman pentru copii și adolescenți, care exploatează aceeași temă a cruciadei copiilor, oferind o perspectivă dinspre secolul al XX-lea asupra evenimentului/ evenimentelor: *Cruciada în blugi* de Thea Beckman. Tot în sfera literaturii pentru copii și adolescenți se situează și romanul analizat de Gabriela Anamaria Gâlea, care subliniază preocuparea autoarei Isolde Heyn pentru construcția personajelor feminine din romanul *Cruciada copiilor*.

Despre un roman cu același titlu, aparținând lui Bernard Thomas discută și Paul Nanu, care notează maniera în care scriitorul francez depășește simpla reconstituire a unor fapte istorice, actanții săi conștientizând zădărnicia jertfei umane într-o lume pe care divinitatea pare să o fi abandonat (Nanu în Orian 2025, 224). Periplul *Reficționalizărilor și side-story-urilor de secol XX* se încheie cu exercițiul hermeneutic al Adinei Botaș asupra unui roman istoric apărut în 1996: *Cruciada inocenților* de Jean-Jacques Antier.

Cel de-al treilea capitol, *Metafore și sequel-uri de secol XXI*, propune, pe de-o parte, discutarea unor romane care dezvoltă, în diferite forme, aceeași temă a cruciadei copiilor, precum *Cruciada lacrimilor* de C.D. Baker, *The Fire of Roses* de Gregory J. Rinaldi, *Angeline* de Karleen Bradford, *1212. Year of the Journey* de Kathleen McDonnell, *Sylvia* de Bryce Courtenay, *La Croisade des Enfants: La Grande Mascarade* de A.B. Winter sau Iago, *His Last Crusade* de Esteban Perelló Renedo, în lectura lui Alexandru Tătar, a Sorinei Victoria, a Mariei Mureșan, a Biancăi Bucur (Tincu), a Diane Avram Șandru, a Andrei-Iulia Ursa sau a Mariei Lazăr. Un statut aparte îl are volumul analizat de Rebeca-Rahela Marchedon, care relevă noi conotații ale *cruciadei*. Cercetătoarea subliniază cum, în *The Children's Crusade* al lui Ann Packer, „termenul de *cruciadă* apare sub forma simbolică a *încercării de reabilitare a mamei*” (Marchedon în Orian 2025, 413), tema având, așadar, parte de o reinterpretare din perspectivă contemporană, în care copiii luptă pentru a-i absolvi de vină pe adulții aflați în incapacitatea de a-și vindeca propriile traume și de a crea un mediu familial funcțional.

Pe de altă parte, în secțiune regăsim și două *abordări didactice*. Astfel, Maria Holhoș propune analiza unui auxiliar școlar, bazat pe un text suport de Bertrand Solet, *Étienne et la Croisade des enfants*, iar Smărăndița-Elena Costin conturează un întreg demers didactic pentru abordarea textului *La Croisade de Indignés* de Jacques Cassabois la clasa a IV-a, aducând, totodată, în discuție statutul literaturii pentru copii. În aceeași direcție, Georgeta Orian, apelând la unul dintre studiile de specialitate ale Floricăi Bodiștean, vorbește despre procedeul de „rescriere pentru copii” a textelor literare, pe care îl particularizează prin intermediul scrierii lui Vargas Llosa, *Corabia copiilor*, în care face accesibilă celor mici *Cruciada copiilor* a lui Schwob.

Coordonatoarea volumului semnează și primul studiu inclus în cel de-al patrulea capitol al volumului, *Alți copii, tot cruciați*, unde sunt aduse în discuție alte momente violente în care au fost implicați sau sacrificați copii. În *Sfinții inocenți – primii martiri ai Bisericii*, exegeta migrează în zona literaturii religioase, pentru a evoca episodul biblic al infanticidului din vremea lui Irod și reprezentările acestuia în artele plastice. De asemenea, Orian adună un corpus de colinde românești care dezvoltă aceeași temă și consemnează obiceiurile neobișnuite practicate în Spania cu ocazia Zilei Sfinților Inocenți.

Cadrul se schimbă în *Cruciada copiilor* a lui Bertolt Brecht, analizată în articolul lui Alexandru Gruian, unde *cruciada* devine o metonimie pentru cel de-Al Doilea Război Mondial, iar copiii nu mai luptă pentru idealurile adulților, ci pentru a-și salva propriile vieți din fața ororilor conflictului armat. În plus, Gruian trimite și la compozițiile muzicale care au fost inspirate din versurile poeziei brechtene sau le acompaniază.

Tot la o cruciadă a copiilor lipsită de implicații religioase face referire și Jukka Havu, care precizează că sub această denumire este cunoscut în Finlanda războiul purtat între 1944 și 1945 de tinerii recruți finlandezi cu armata Germaniei naziste. Iar în bătaia puștii și în exploziile obuzelor din timpul celei de-a doua conflagrații mondiale se află și intervenția lui Alexandru-Bogdan Pârlițeanu, prin articolul dedicat romanului lui Kurt Vonnegut, *Abatorul cinci* sau *Cruciada copiilor*, în cadrul căruia cercetătorul insită asupra aceleiași idei a tinerilor inocenți trimiși în tenebrele unui război care nu este al lor.

Cu toate acestea, în spațiul literar, *cruciada* nu este doar o altă denumire a celui de-Al Doilea Război Mondial, ci devine și un simbol al luptei contra totalitarismelor. Un exemplu relevant oferă Diana Câmpan, care se concentrează asupra poeziei *Cruciada copiilor* a Anei Blandiana, un text de forță, în care copiii cruciați sunt ai unor „mame/ Neîntrebate”, condamnați

la a fi aduși pe lume în virtutea unei politici odioase și aruncați în întunericul și frigul României comuniste. O *cruciadă a copiilor* se întâlnește și în romanul semnat de Radu Aldulescu, *Proorocii Ierusalimului*, unde este exploatată tema rețelelor de traficanți de minori. Emanuela Ilie relevă maniera în care, în acest text, inocența copiilor este furată de interesele materiale sau perversiunile sexuale ale adulților. Urmărind opere literare din spațiul autohton, aceste ultime două studii din capitolul al IV-lea prefigurează focusul din următoarea secțiune a volumului, dedicată manierei în care tema cruciadei copiilor a fost abordată în literatura română și intitulată *Cruciade și dispariții românești, pentru literatura lumii*. În acest sens, Marius Miheț realizează, în articolul liminar al capitolului, *O istorie a conceptului în spațiul românesc din prima parte a secolului XX*, în cadrul căreia punctează principalele contexte în care această sintagmă este utilizată în România.

Următorul studiu se concentrează asupra celei mai cunoscute *cruciade a copiilor* din literatura română și anume piesa de teatru semnată de Lucian Blaga, Georgeta Orian propunând o (re)lectură a dramei, ca un *crossover* cu „ingrediente din trei nuclee ficționale diferite” (Orian 2025, 525). În continuare, Emanuela Ilie readuce în atenția lectorului un scriitor marginal, V. Beneș, care, de asemenea, în *Țara depărtărilor și Insula vrăjitoarelor* adaptează tema/ motivul cruciadei copiilor, care, după cum notează exegeta, i-a pus la dispoziție câteva componente esențiale în construcția celor două texte, precum: formula narativă a călătoriei inițiatice, „câteva reflectări ale unui cronotop” care fac posibilă, fie și temporar, „fericirea sau perfecțiunea” și „un personaj colectiv (copiii) care să fie foarte ușor de asociat ideii de puritate autentică” (Ilie în Orian 2025, 565). O altă ipostază a mitului este întâlnită în *Cruciada copiilor* a Florinei Ilis, roman circumscris de către cercetătoarea Georgeta Orian în paradigma *world literature*, tocmai prin exploatarea acestei teme abordate într-o manieră în care punerea ei pe un *fundal „românesc”* nu împiedică existența unui „*etaj*” *universal* (Orian 2025, 587) al volumului. *Ultima cruciadă* inclusă în acest capitol este cea a Simonei Antonescu, analizată de Virgil-Ioan Boancă, unde sunt realizate conexiuni între evenimentul/evenimentele de la 1212 și legenda flautistului din Hamelin.

Cel de-al șaselea capitol cuprinde o serie de *lecturi transmediale ale cruciadei copiilor*, care se deschide cu analizele lui Marius Miheț asupra reprezentărilor din artele plastice, începând cu secolul al XVI-lea și până în anul 2021. Sorina Victoria aduce în prim-plan manga lui Usamaru Furuya, japonezul fascinat de povestea copiilor cruciați, din care s-a inspirat pentru crearea celor trei volume grafice. În aceeași linie, Ana Antonia Stan analizează romanul grafic al lui Fabrice David și Luca Malisan. Nu în ultimul rând, Alice și Vlad-Andrei Jurcoveț realizează o incursiune a principalelor piese muzicale care abordează tema cruciadei copiilor, precum *La croisade des enfants* de Gabriel Pierné sau *Children’s Crusade* a cunoscutului interpret britanic, Sting.

Volumul se încheie cu un articol al coordonatoarei, care încă din titlu prefigurează posibilitățile de extindere a volumului, prin anunțarea unui *final deschis*. Discutând metaforizarea sintagmei, Orian prezintă alte trei actualizări ale acesteia în publicistică, dintre care două fac referire la evenimente din extremul contemporan: tragedia de la Colectiv și criza din sistemul de educație generată de pandemia de COVID-19. De asemenea, aceasta amintește reprezentarea piesei blagiene de la 19 ianuarie 1991, la Teatrul Național din București, al cărei program punea sub metafora cruciadei copiilor evenimentele din Decembrie ’89.

Cruciada copiilor – o perspectivă transculturală: ficțiuni, rescrieri, localizări demonstrează că mitul cruciadei copiilor funcționează și ca un arhetip cultural transnațional, continuu rescris și reinterpretat. Prin diversitatea ariilor explorate – de la literatură la arte vizuale, muzică sau pedagogie – volumul arată cum tema cruciadei copiilor sau a copiilor/tinerilor

sacrificați pentru cauze adulte nu depășește doar spații geografice și distanțe temporale, ci și barierele *mediale*. De asemenea, cartea are meritul de a pune literatura română în dialog cu alte literaturi, deschizând unele direcții de cercetare importante pentru comparatismul românesc și nu numai.

În plus, lucrarea se dovedește a fi una inedit și prin prezentarea unor titluri și traducerea unor pasaje din texte literare care nu au avut parte încă de o versiune românească, fapt ce îi sporește relevanța atât pentru cercetătorii autohtoni, cât și pentru publicul larg, interesat de circulația unor motive culturale. Astfel, volumul *Cruciada copiilor – o perspectivă transculturală: ficțiuni, rescrieri, localizări* poate fi considerat un punct de plecare important pentru reflecții viitoare asupra (re)actualizării temei, întrucât, după cum chiar coordonatoarea acestuia sugerează, citându-l pe Radu, unul dintre personajele blagiene, perspectivele oferite de studiile cuprinse în tom pot fi lărgite, iar interpretarea lor rămâne deschisă, având în vedere că maniera în care istoria continuă să modeleze semnificațiile motivului cultural. Așadar, „cruciada încă nu s-a sfârșit!” (Blaga, apud Orian 2025, 682).

(Oana-Mihaela GOGOȘEANU)